

Nr 63

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående förvärv av Skoklosters slott och samlingar, given Stockholms slott den 10 mars 1967.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro,

enligt Dess nådiga beslut:

BERTIL

Ragnar Edenman

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att medel ställs till förfogande för förvärv av Skoklosters slott och samlingar. Avtal har — under förutsättning av Kungl. Maj:ts godkännande — träffats med innehavaren av Skoklosters fideikommiss om överlåtelse av slottet och all till fideikommisset hörande lös egendom till staten för en köpesumma av 25 milj. kr.

Vidare läggs förslag fram om förvaltningen av slottet och samlingarna och begärs medel för ändamålet för nästa budgetår.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 10 mars 1967.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LANGE, KLING, EDENMAN, JOHANSSON, ASPLING, PALME, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GUSTAFSSON, GEIJER, MYRDAL, ODHNOFF, WICKMAN.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Edenman, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *förvärv av Skoklosters slott och samlingar* och anför.

1. Inledning

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 22 januari 1965 tillkallade jag samma dag tre sakkunniga (f. d. överståthållaren Johan Hagander, ordf., expeditionschefen Nils Fjellander och överintendenten Carl Nordenfalk) med uppgift att undersöka, om staten borde medverka till att fideikommisset Skoklosters kulturvärden bevarades för framtiden och i så fall på vilket sätt detta borde ske och de till fideikommisset hörande samlingarnas vård tryggas. De sakkunniga har den 18 februari 1966 avlämnat ett betänkande med förslag till åtgärder för bevarande av Skoklosters kulturvärden (Stencil E 1966: 4).

I anslutning till nämnda betänkande tillkallade jag den 27 maj 1966 med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande samma dag tre sakkunniga (f. d. överståthållaren Johan Hagander, expeditionschefen Nils Fjellander och rättschefen Torsten Löwbeer) för att på statens vägnar förhandla med innehavaren av Skoklosters fideikommiss samt att, under förutsättning av Kungl. Maj:ts godkännande, träffa avtal i första hand om förvärv av Skoklosters slott och samlingar jämte lämpligt markområde och i andra hand om statligt bidrag till åtgärder för slottets och samlingarnas istandsättning och underhåll samt om eventuellt förvärv av Skoklosterarkivet. De sakkunniga har med skrivelse den 23 februari 1967 överlämnat ett avtal om överlåtelse av den egendom som utgörs av Skoklosters fideikommiss m. m.

Inom ecklesiastikdepartementet har upprättats en den 23 februari 1967 daterad promemoria (stencil E 1967: 4) angående förvaltningen av Skokloster.

Efter remiss har yttranden över betänkandet, skrivelsen den 23 februari 1967 och departementspromemorian avgetts av justitiekanslern, statskontoret, fideikommissnämnden, byggnadsstyrelsen, riksarkivet, kungl. biblioteket, riksantikvarieämbetet och statens historiska museum, nationalmuseum, Nordiska museets nämnd efter hörande av föreståndaren för livrustkammaren, 1965 års musei- och utställningssakkunniga (MUS 65) och länsstyrelsen i Uppsala län.

2. Skoklosters slott och samlingar

Godset Skokloster är beläget i Skoklosters socken inom Uppsala län. Slottsbyggnaden uppfördes av Carl Gustaf Wrangel efter ritningar av Jean de la Vallée och Nicodemus Tessin d. ä. Den började uppföras år 1654 och beräknas ha blivit färdigställd mot slutet av 1670-talet. Genom testamente förordnade år 1701 godsets dåvarande ägare grevinnan Margareta Juliana Brahe att »das Haus Scho Kloster» med allt vad därinom fanns skulle utgöra fideikommiss för hennes son och dennes avkomlingar. Det har ansetts, att fideikommissförordnandet omfattar endast själva slottsbyggnaden med därtill hörande lösa inventarier men

intet därutöver och således inte ens den mark som byggnaden står på. Sedan fideikommissets tillkomst har emellertid godset alltid ägts av innehavare av fideikommisset. Egendomen, dvs. godset och fideikommisset, innehas f. n. av friherre Rutger von Essen, som år 1936 övertog den efter sin far.

Den ursprungliga fideikommissegendomen har sedermera utvidgats genom senare fideikommissförordnanden.

Slottsbyggnaden är beträffande såväl den yttre arkitekturen som interiören sällsynt väl bevarad. De till fideikommisset hörande samlingarna är synnerligen rikhaltiga. I dem ingår möbler, gobelänger, tavlor, föremål av silver och andra konstföremål, en vapensamling, som hör till de största och dyrbaraste i sitt slag, och ett bibliotek omfattande ca 20 000 band. Härtill kommer det s. k. Skoklosterarkivet, som sedan omkring 70 år är deponerat i riksarkivet. I boupp-teckning år 1936 efter nuvarande fideikommissinnehavarens far upptogs samlingarna till ett sammanlagt värde av ca 6,6 milj. kr. Av detta belopp hänförde sig 2 milj. kr. till biblioteket.

3. Lagstiftningen om avveckling av fideikommiss

Enligt lagen den 6 december 1963 (nr 583) om avveckling av fideikommiss skall fideikommiss, som upprättats för obegränsad tid till förmån för medlemmar av en eller flera släkter, i princip upphöra när den som vid lagens ikraftträdande är innehavare av fideikommisset avlider (3 §). När fideikommiss upphör, skall den avlidnes efterträdare erhålla hälften av egendomen, medan återstoden fördelas mellan den avlidnes arvingar och testamentstagare (7 §). Från regeln att fideikommiss skall upphöra vid nuvarande innehavares död görs bl. a. undantag för det fall då fideikommissegendom har synnerligt kulturhistoriskt värde eller i övrigt särskilda skäl föreligger. Kungl. Maj:t kan då förordna att fideikommissurkundens bestämmelser skall tillämpas tills vidare eller till dess i beslutet angiven innehavare avlider (6 §).

I prop. 1963:5 (s. 131) anförde chefen för justitiedepartementet i fråga om nyssnämnda undantagsregel bl. a. att det i det enskilda fallet kunde tänkas, att de allmänna intressena blev bäst tillgodosedda genom att ett fideikommiss fick bestå. Detta hade under remissbehandlingen särskilt gjorts gällande i fråga om Skoklosters fideikommiss. Det var självfallet synnerligen angeläget att Skoklosters slott och samlingar, som tillhör våra förnämsta kulturminnesmärken, fick förbli odelade. I varje fall föreföll det inte i dåvarande läge möjligt att detta tillgodosågs på annat sätt än genom att fideikommisset fick bestå.

I fideikommissavvecklingslagen finns också en regel som möjliggör en omedelbar avveckling av fideikommiss. Om fideikommiss omfattar endast egendom av ringa värde eller om eljest synnerliga skäl föreligger, kan Kungl. Maj:t på begäran av innehavaren förordna, att fideikommisset genast skall upphöra. Därvid skall egendomen tillfalla innehavaren, om Kungl. Maj:t inte förordnar om en an-

nan fördelning (37 §). Enligt förarbetena till detta stadgande kan en sådan annan fördelning ifrågakomma bl. a. för att tillgodose efterträdaren (prop. 1963:5 s. 195).

4. De sakkunniga för utredning rörande fideikommisset Skoklosters kulturvärden

4.1 Bakgrund

År 1962 anhöll innehavaren av Skoklosters fideikommiss hos Kungl. Maj:t om tillstånd att få försälja dels Skoklosterarkivet, dels ett antal konstföremål, viss etnografika och ett antal bokverk, sammanlagt värderade till ca 1,8 milj. kr. Bakgrunden till ansökningen var bl. a. att fideikommisset inte kunde bestrida driftkostnaderna med de inkomster som inflöt främst genom entréavgifter från slottets besökare. Dyrbara reparationer som inte kunde anstå behövde vidare göras och anordningar installeras för att minska eldfaran. Även vården av samlingarna krävde avsevärda utgifter.

Över ansökningen inhämtades remissyttranden från riksarkivet, nationalmuseet, Nordiska museets nämnd, riksbibliotekarien och fideikommissnämnden. *Riksarkivet* framhöll bl. a. att det var synnerligen önskvärt att Skoklosterarkivet, ett av våra mest betydande arkiv och en omistlig beståndsdel av vårt nationella kulturarv, förvärvades av staten. *Nationalmuseet* ansåg det tveksamt om försäljning av de föreslagna konstföremålen alls borde medges. Om försäljning ändå medgavs, borde tillstånd endast lämnas under förutsättning att föremålen först hembjödts till statlig inlösen och att medel för ändamålet ställdes till museets förfogande. *Nordiska museets nämnd* avstyrkte försäljning av konstföremål men fann inget hinder möta mot en statsinlösen av arkivalierna. Nämnden fann liksom *riksbibliotekarien* att viss försäljning av böcker till staten under vissa villkor kunde medges. *Fideikommissnämnden* fann sig inte utan vidare kunna tillstyrka bifall till ansökningen om försäljning annat än vad beträffar arkivalierna. Endast om statsmedel över huvud taget inte kunde ställas till förfogande, borde den begärda försäljningen av konstföremål tillåtas.

I anledning av fideikommissinnehavarens ansökning tillkallades som jag förut nämnt den 22 januari 1965 tre sakkunniga med uppgift att undersöka, om staten borde medverka till att fideikommisset Skoklosters kulturvärden bevarades för framtiden och i så fall på vilket sätt detta borde ske och samlingarnas vård tryggas.

4.2 Kostnaderna för vården av Skoklosters kulturvärden

Utredningsmännen har genom särskild expertis låtit undersöka behovet av åtgärder för vården av Skoklosters slott. I fråga om slottsbyggnaden har därvid samråd skett med byggnadsstyrelsen. Undersökningarna har visat att kostnaderna för erforderliga yttre arbeten på slottsbyggnaden kan beräknas till ca

2 milj. kr. Inre arbeten i slottet och vissa skyddsåtgärder kostnadsberäknas till drygt 400 000 kr. samt konservering av möbler, textilier och tavlor till ca 1,2 milj. kr., dvs. sammanlagt ca 3,6 milj. kr.

Till dessa kostnader för restaurering av slottet och samlingarna kommer kostnaderna för det fortlöpande underhållet av kulturegendomen. De sakkunniga har vidare låtit inhämta uppgifter rörande intäkter och kostnader vid Skoklosters slott för tiden den 1 juli 1964—den 30 juni 1965. Intäkterna av i första hand inträdesavgifter och kortförsäljning uppgick till sammanlagt 112 000 kr. Kostnaderna belöpte sig till 160 000 kr., varigenom underskottet under nyssnämnda period alltså uppgick till 48 000 kr.

4.3 Förslag

De sakkunniga erinrar om att statsmakternas ståndpunkt vid tillkomsten av lagstiftningen om avveckling av fideikommiss var att särskilda åtgärder bör vidtas, om det till ett fideikommiss, som står under avveckling, hör kulturvärden av sådan art att deras bevarande är av synnerlig vikt från allmän synpunkt. De sakkunniga konstaterar att det sagda i särskild grad äger tillämpning i fråga om Skoklosters fideikommiss, som från kultursynpunkt intar en särställning bland fideikommissen. Samlingarna äger ingen annan motsvarighet än vissa samlingar i allmän ägo. Vad som gör Skokloster till ett av vårt lands mest förnämliga kulturminnesmärken är, förutom samlingarnas omfattning och delvis mycket höga konstnärliga och kulturhistoriska värde, det förhållandet, att en betydande del av de däri ingående föremålen hopbragts av slottets byggherre och förvarats i slottet sedan dess tillkomst under 1600-talets senare hälft och att slottsbyggnaden, även den förnämlig i sin art, bibehållits i huvudsak oförändrad såväl till det yttre som i fråga om interiören. De sakkunniga finner det därför synnerligen angeläget att Skoklosters slott och samlingar förblir odelade samt att de sätts i stånd och underhålls fortlöpande.

Frågan om statens medverkan för att bevara Skoklosters kulturvärden bedömer de sakkunniga mot bakgrunden av det läge som uppkommer vid nuvarande fideikommissinnehavares frånfälle. De finner det troligt att den i lagen om avveckling av fideikommiss inskrivna undantagsbestämmelsen om förordnande att fideikommissurkundens bestämmelser skall tillämpas tills vidare i detta fall skulle komma att behöva utnyttjas. Om det angivna syftet att bevara slottet och samlingarna som en enhet skall uppnås, torde man emellertid inte kunna stanna vid enbart ett sådant förordnande. Ett förordnande om att fideikommisset skall bestå synes böra förbindas med ett ekonomiskt engagemang från det allmännas sida. De sakkunniga avvisar tanken på att genom en försäljning av delar av samlingarna skaffa medel till underhåll av slott och samlingar. Man skulle därigenom uppge tanken på att bevara Skoklosters kulturvärden.

Eftersom staten i varje fall vid nuvarande innehavarens frånfälle måste ta på sig ett ansvar för att bevara Skoklosters kulturvärden, finner de sakkunniga att

ett engagemang från statens sida bör komma till stånd redan nu. Grunden för ett statligt åtagande föreligger redan nu genom att Skoklosters kulturvärden är av sådan art att deras bevarande är en samhällsangelägenhet av synnerlig vikt och genom att fideikommisset inte kan bära deras underhåll. De sakkunniga finner det önskvärt att det allmänna, som ändå förr eller senare måste påta sig ett ansvar för egendomens bevarande, relativt snart får tillfälle att följa de frågor beträffande underhållsåtgärderna som fortlöpande uppkommer.

De sakkunniga lägger fram två huvudalternativ för statens insatser för Skokloster. Det första alternativet innebär att Skoklosters slott och samlingar — slottet jämte ett för avstyckning lämpat område, omfattande bl. a. parken — förvärvas av staten. Det andra alternativet innebär att staten lämnar bidrag till de åtgärder som blir erforderliga för att sätta slottet och samlingarna i stånd och för att underhålla dem. För båda alternativen förutsätts förhandlingar med innehavaren av Skoklosters fideikommiss.

De sakkunniga finner det förstnämnda alternativet fördelaktigast, eftersom därigenom garantier skapas för att kulturegendomen underhålls och att den bibehålls som en enhet. Med tanke på de dryga kostnaderna för ett inköp av egendomen erinrar de sakkunniga om att en slutgiltig lösning av frågan om Skokloster under alla omständigheter förr eller senare kommer att kräva betydande ekonomiska insatser av det allmänna. Sådana lösningar som innebär att staten förvärvar en del av samlingarna eller slottsbyggnaden anser de sakkunniga vara förenade med betydande nackdelar.

5. Avtal om överlåtelse av fideikommisset m. m.

Med skrivelse den 23 februari 1967 har de sakkunniga, som utsetts att på statens vägnar förhandla med fideikommissets innehavare, överlämnat ett samma dag undertecknat avtal mellan staten samt friherre Rutger von Essen som innehavare av Skoklosters fideikommiss samt ägare av Skoklosters gods angående överlåtelse av fideikommisset m. m. Avtalet är slutet under förbehåll av Kungl. Maj:ts godkännande. Enligt avtalet överlåter friherre von Essen till staten all den egendom, som utgörs av Skoklosters fideikommiss, dvs. Skoklosters slott med all till fideikommisset hörande lös egendom, inbegripet Skoklosterarkivet, för en köpesumma av sammanlagt 25 milj. kr. Tillträde skall enligt avtalet ske, om Kungl. Maj:ts godkännande lämnas före den 1 juli 1967, den 1 september 1967 och annars den 2 januari 1968. Köpesumman skall erläggas vid tillträdet. I avtalet förutsätts att fideikommisset med tillämpning av 37 § lagen om avveckling av fideikommiss i samband med överlåtelsen skall förklaras skola upphöra och att det skall förordnas, att hälften av köpesumman skall tillfalla fideikommissets innehavare och återstoden såsom ersättning för s. k. efterträdarandel hans äldste son. I samband med överlåtelsen av fideikommisset överlåter friherre von Essen enligt avtalet från det honom personligen tillhöriga Sko-

kloster gods utan vederlag till staten den mark, på vilken slottet är beläget och intilliggande park samt ett område i övrigt, allt med en sammanlagd yta av ca 11 hektar.

I sin skrivelse framhåller de sakkunniga att det inte torde vara tvivel underkastat att det föreligger sådana synnerliga skäl som åsyftas i 37 § lagen om avveckling av fideikommiss med hänsyn till de omständigheter som föranleder överlåtelsen av fideikommissets egendom. Enligt de sakkunniga torde Kungl. Maj:ts prövning inte behöva ta sig annat uttryck än att Kungl. Maj:t, om förvärvsfrågan finnes böra avgöras enligt det träffade avtalet, godkänner detta och tillika förordnar, att fideikommisset skall upphöra på tillträdesdagen samt köpeskillingen fördelas på sätt avtalet anger.

6. Förvaltningen av Skokloster

I departementspromemorian läggs vissa förslag fram om hur verksamheten vid Skokloster bör organiseras vid ett statligt förvärv.

I promemorian betonas att en långsiktig lösning av frågan om egendomens förvaltning under tiden efter ett statligt förvärv kräver ett mera ingående utredningsarbete. Detta blir beroende av de förslag som MUS 65 kan komma fram till i fråga om de statliga museernas administration och verksamhet. Förslag från de sakkunniga rörande dessa frågor kan troligen inte väntas förrän år 1968. Ett eventuellt genomförande kan därför inte ske förrän tidigast budgetåret 1969/70. Mot den bakgrunden är det enligt promemorian rimligt att nu provisoriskt lösa frågan om driften av Skokloster under i varje fall budgetåret 1967/68 och 1968/69.

6.1 Provisorisk förvaltning under de närmaste budgetåren

Eftersom samlingarna är så omfattande och mångsidiga samt innehåller inte blott konst och konsthantverk utan även böcker, arkivalier och vapen är det enligt promemorian inte lämpligt att lägga hela ansvaret för driften på en enda institution. Skokloster bör därför, innan frågan om förvaltningen på längre sikt kan avgöras, förvaltas av en särskild styrelse med representanter i första hand för de olika områden som Skoklosters samlingar hänför sig till.

Styrelsen för Skokloster bör innesluta expertis inom de konst- och kulturhistoriska, byggnadshistoriska samt vapenhistoriska områdena, biblioteks- och arkivväsen samt en representant för MUS 65. Styrelsen bör tillsättas av Kungl. Maj:t för i första hand tiden från viss kortare tid före tillträdet till den 30 juni 1969.

Styrelsen bör ha följande uppgifter:

1. att förbereda statens övertagande av Skokloster,
2. att fr. o. m. statens övertagande ha ansvaret för förvaltningen,

3. att göra upp planer över hur samlingarna skall sättas i stånd,
4. att till Kungl. Maj:t inge framställningar om anslag för verksamheten och
5. att i samråd med MUS 65 utreda frågan om hur verksamheten på längre sikt skall ordnas.

Viss personal bör anställas för verksamheten vid slottet. Eftersom det inte är rationellt att bygga upp en egen administration för en personalmässigt så liten institution som Skokloster, bör den lämpligen anknytas till ett museum som kan ställa administrativa resurser till förfogande för ändamålet. Då verksamheten närmast har anknytning till Nordiska museets verksamhetsområde, bör detta museum för Skoklosterstyrelsens räkning svara för sådant kameralt arbete, personaladministrativa och andra uppgifter, som inte lämpligen bör handhas av Skoklostermuseets egen personal.

Eftersom Skokloster föreslås bli en helstatlig institution, kommer byggnadsstyrelsen att svara för fastighetens skötsel och underhåll. Under budgetåret 1967/68 avses uppgiften kunna begränsas till nödvändiga underhållsarbeten.

6.2 Kostnaderna för förvaltningen budgetåret 1967/68

I departementspromemorian framhålls att det inte är möjligt att mera exakt beräkna storleken av erforderligt belopp för förvaltningen av Skokloster under budgetåret 1967/68. De kostnader för driften räkenskapsåret 1964/65 som redovisats i det år 1966 framlagda betänkandet om Skoklosters kulturvärden kan endast tjäna till viss ledning för en bedömning av medelsbehovet. Den i betänkandet lämnade kostnadsredovisningen inkluderar exempelvis inte den nuvarande innehavarens insatser i samband med förvaltning och visningsverksamhet. Förutsättningarna för förvaltningen förändras även i andra hänseenden vid ett statligt förvärv. Visningsverksamhet liksom löpande underhållsarbeten bör enligt promemorian under budgetåret 1967/68 få en i princip oförändrad omfattning men den centrala och nya uppgiften blir inventerings- och utredningsarbete. Från dessa utgångspunkter beräknas medelsbehovet för budgetåret 1967/68 till 185 000 kr., under förutsättning att staten övertar driften den 1 september 1967, och till 125 000 kr., om övertagandet sker först den 2 januari 1968. Hänsyn har därvid tagits till att inkomster av visningsverksamheten inflyter blott under en mindre del av år 1968.

7. Remissyttrandena

Nära nog alla remissinstanser understryker att Skokloster intar en unik ställning och att det är av utomordentligt stort allmänt intresse att samlingarna genom ett statligt förvärv för framtiden kan bevaras som en helhet.

MUS 65 hälsar med tillfredsställelse att staten genom inlösen av slottet och samlingarna skapar garantier för att denna för vårt land unika och från inter-

nationell synpunkt synnerligen värdefulla kulturhistoriska helhet bevaras. Genom statens förvärv av Skokloster skapas möjligheter att göra Skoklosters kulturskatter tillgängliga för en större allmänhet. *Riksantikvarieämbetet och statens historiska museum*, som livligt tillstyrker den föreslagna lösningen med ett statligt förvärv, anser att utredningen visat, att det inte är möjligt för en enskild person att omhänderha värden av egendomen utan att en inlösen för kronans räkning innebär en omedelbar och slutgiltig lösning av frågan om hur dessa kulturvärden skall bevaras. Även *nationalmuseet* uttalar sin stora tillfredsställelse över förslaget om ett statligt förvärv. På det sättet kan samlingarna, vilka som helhet utgör ett minnesmärke över den europeiska högrestandskulturen och har sitt stora värde i att förbli sammanhållna, behållas intakta. *Statskontoret* understryker att den form för statens medverkan som lämnar de starkaste garantierna för egendomens bevarande och underhåll är att staten såsom föreslagits förvärvar slottet och samlingarna.

Justitiekanslern, som också är av den uppfattningen att en överlåtelse till staten av fideikommisset är den mest rationella lösningen, har inte några invändningar mot det föreslagna tillvägagångssättet för överlåtelsen eller mot avtalets innehåll. Lagliga hinder synes inte finnas mot att det i samband med överlåtelsen förordnas, att fideikommisset skall upphöra och att hälften av köpesumman skall tillfalla fideikommissinnehavaren och återstoden dennes äldste son som ersättning för s. k. efterträdarandel. Med hänsyn till förhållandena i fråga om Skoklosters fideikommiss, som inte har någon motsvarighet i fråga om något annat fideikommiss i landet, anser *fideikommissnämnden* att sådana synnerliga skäl föreligger att villkoren i lagen om avveckling av fideikommiss för att ett fideikommiss skall förklaras upphöra får anses uppfyllda. Nämnden har heller inga erinringar mot förslaget om köpesummans fördelning på fideikommissinnehavaren och dennes son.

Flera remissinstanser har närmare uttalat sig om olika delar av egendomen. Sålunda anför t. ex. *Nordiska museets nämnd* bl. a. följande om slottet och samlingarna.

Byggnaden har i sällsynt grad undgått ombyggnader och moderniseringar. Så till exempel står vissa vid byggherrens död ofullbordade inredningsdetaljer oavslutade ännu i dag. Det i fideikommisset ingående lösöret är mångskiftande. Där finns praktpjäser men framförallt svenska möbler av god klass, dyrbara tapisservisviter av franskt, flamländskt och nederländskt ursprung men även brukstextilier, en unik vapensamling och historiska minnesföremål men också de snickar- och svarvarverktyg som användes vid bygget för trehundra år sedan, dessutom en tavelssamling som huvudsakligen har person- och dräkthistoriskt intresse men också innefattar ett antal konstverk av god internationell klass. Av det sagda torde framgå att Skoklosters betydelse främst ligger på det kulturhistoriska området.

Om Skoklosterarkivet uttalar *riksarkivet* bl. a.

Skoklosterarkivet innehåller sammanlagt 939 volymer och 370 pergamentsbrev. Kärnan utgör de inom släkterna Wrangel och Brahe samt med dem befryn-

dade släkter framvuxna arkiven. Den största beståndsdel utgörs av Carl Gustaf Wrangels arkiv. Andra viktiga arkivbildare är Abraham och Per Brahe, Gustaf Horn, Otto Wilhelm Königsmarck, Mauritz Wellink och bröderna Ulrik och Carl Fredrik Scheffer. Redan dessa arkiv och arkivdelar ger Skoklosterarkivet en central ställning i vår historiska forskning. Därtill kommer så den berömda handskriftssamlingen, till stor del sammanbragt av den bekante 1700-talssamlaren Carl Gustaf Bielke. Denna handskriftssamling innehåller bl. a. flera betydelsefulla krönike- och laghandskrifter, vissa handskrifter med proveniens från klostren i Vadstena, Alvastra och Eskilstuna, Registrum Episcopi Aboensis, flera viktiga Birgittamanuskript, några handskrifter med proveniens från den franske boksamlaren Petau (Petavius), ett manuskript innehållande bl. a. en version av Marco Polos resa och några s. k. portolaner, dvs. sjökartor från 1500-talet. Slutligen bör nämnas den betydande pergamentbrevsamlingen, omfattande ca 240 medeltidsbrev (det äldsta originalbrevet daterat den 3 januari 1278), samt ett inte ringa antal pappersbrev från medeltiden.

Inga invändningar riktas mot förslaget att tillsätta en styrelse för de närmaste budgetåren med representanter för de olika områden som Skoklosters samlingar hänför sig till. *Statskontoret* anser dock att även administrativ och ekonomisk sakkunskap bör vara företrädd i styrelsen och *MUS 65* föreslår, att styrelsen skall omfatta även en företrädare för de publika intressena och turismen. *Nordiska museets nämnd* finner det möjligt att museet enligt förslaget i promemorian åtar sig att svara för kamerala och personaladministrativa uppgifter för verksamheten vid Skokloster.

I fråga om de föreslagna kostnaderna för verksamheten under budgetåret 1967/68 ifrågasätter *statskontoret*, *nationalmuseet*, *riksantikvarieämbetet* och *statens historiska museum* samt *Nordiska museets nämnd* om inte de föreslagna beloppen är otillräckliga. *Nordiska museets nämnd* anser dock att svårigheten att överblicka kostnaderna är så stora att några alternativa beräkningar inte kan presteras. *Statskontoret* menar att det bör finnas möjlighet att överskrida det anslag som anvisas för förvaltningen under budgetåret 1967/68. Enligt verkets mening bör Kungl. Maj:t fastställa en stat för medel som ställs till förfogande. *MUS 65* understryker att det finns ett akut behov av medel för konserveringsarbeten redan under det första verksamhetsåret, varför medel bör finnas disponibla för detta ändamål.

Byggnadsstyrelsen betonar att staten vid ett övertagande utöver köpeskillingen får räkna med betydande kostnader enbart för byggnadernas och områdets upprustning och underhåll. Styrelsen beräknar medelsbehovet för underhålls- och upprustningsarbeten på Skokloster under budgetåret 1967/68 till 300 000 kr. Efter förvärvet avser byggnadsstyrelsen att låta invärdera byggnaderna och marken på statens allmänna fastighetsfond. I samband därmed blir det aktuellt att slottet med tillhörande område tas upp i förteckningen över byggnadsminnesmärken.

8. Departementschefen

Behovet av särskilda åtgärder i fråga om Skoklosters fideikommiss har aktualiserats genom en ansökan från fideikommissets innehavare om att få försälja vissa delar av samlingarna. Bakgrunden till behovet av försäljningen är att fideikommisset inte kunnat bära kostnaderna för driften av den museala verksamheten samt för underhåll av slottsbyggnad och samlingar.

Fideikommissariens ansökning ledde till att år 1965 särskilda sakkunniga tillkallades för utredning rörande fideikommisset Skoklosters kulturvärden. I sitt betänkande erinrar de sakkunniga om statsmakternas ståndpunkt vid tillkomsten av lagstiftningen om avveckling av fideikommissen, att särskilda åtgärder bör vidtas, om det till ett fideikommiss som står under avveckling hör kulturvärden av sådan art att deras bevarande är av synnerlig vikt från allmän synpunkt. De sakkunniga konstaterar att detta i särskilt hög grad äger tillämpning på Skoklosters fideikommiss, som från kultursynpunkt intar en särställning bland fideikommissen. Vad som gör Skokloster till ett av vårt lands mest förnämliga kulturminnesmärken är enligt de sakkunniga, förutom samlingarnas omfattning och delvis mycket höga konstnärliga och kulturhistoriska värde, det förhållandet att en betydande del av föremålen hopbragts av slottets byggherre och förvarats i slottet sedan dess tillkomst under 1600-talets senare hälft och att slottsbyggnaden, även den förnämlig i sin art, bibehållits i huvudsak oförändrad såväl till det yttre som i fråga om interiören.

I fråga om de särskilda åtgärder som kan behövas för att bevara Skoklosters kulturvärden framhåller de sakkunniga att den möjlighet som fideikommissavvecklingslagen ger att förordna om fideikommissets fortbestånd tills vidare inte enbart skulle vara tillräcklig för att uppnå syftet att samlingarna och slottet bevaras som en helhet. Ett sådant förordnande måste nämligen förbindas med ett ekonomiskt engagemang från det allmännas sida. Eftersom staten således i varje fall vid nuvarande innehavarens frånfälle måste ta på sig ett ansvar för att bevara Skoklosters kulturvärden, finner de sakkunniga att ett engagemang från statens sida bör komma till stånd redan nu. Av de två alternativ för statens insatser som de lägger fram förordar de den lösning som innebär ett statligt förvärv av slottet och samlingarna, eftersom därigenom garantier genast skapas för att kulturegendomen underhålls och bibehålls som en enhet.

Mot denna bakgrund har — under förbehåll av Kungl. Maj:ts godkännande — träffats ett avtal med fideikommissinnehavaren om överlåtelse till staten av Skoklosters slott och till fideikommisset hörande lös egendom för en köpesumma av 25 milj. kr. Enligt avtalet överläts utan särskilt vederlag även ett markområde om 11 hektar till staten.

Samtliga remissinstanser, som representerar olika slags sakkunskap på kulturområdet, understryker Skoklosters unika ställning och det utomordentligt stora

allmänna intresset att samlingarna genom ett statligt förvärv kan bevaras för framtiden som en helhet.

Redan i propositionen med förslag till lagstiftning om avveckling av fideikommiss underströks, att det var synnerligen angeläget att Skoklosters slott och samlingar, som tillhör våra förnämsta kulturminnesmärken, får förbli odelade. Jag delar helt den uppfattningen som utvecklats i betänkandet och remissyttrandena, nämligen att bevarandet av Skoklosters kulturvärden är en samhällsangelägenhet av synnerlig vikt och att Skoklosters fideikommiss intar en unik ställning bland fideikommissen. Med hänsyn härtill och då utredningen ger vid handen att inkomsterna av fideikommisset inte på långt när täcker kostnaderna för underhållet, finner jag det naturligt att staten tar ansvaret för att Skoklosters slott och samlingar förblir odelade och att de sätts i stånd och underhålls. Liksom de sakkunniga finner jag att detta syfte nås bäst genom att slottet och samlingarna förvärvas av staten. Även om ett förvärv liksom den fortsatta skötseln av slottet och samlingarna medför betydande kostnader, kommer en slutgiltig lösning under alla förhållanden att kräva betydande ekonomiska insatser av det allmänna. Genom ett statligt förvärv redan nu kommer Skoklosters slott och samlingar att kunna få samma sakkunniga vård som museibygnader och samlingar vid övriga statliga museer. Samtidigt bör möjligheterna förbättras att göra Skoklosters kulturskatter tillgängliga för en större allmänhet.

Jag förordar därför att ett belopp av 25 milj. kr. anvisas för förvärv av den egendom som utgörs av Skoklosters fideikommiss. I riksstaten för budgetåret 1967/68 bör föras upp ett särskilt anslag för förvärv av Skoklosters slott och samlingar.

I samråd med chefen för justitiedepartementet har jag funnit att hinder inte föreligger att — som förutsatts i avtalet — förordnanden meddelas om att fideikommisset med tillämpning av 37 § fideikommissavvecklingslagen i samband med överlåtelsen förklaras skola upphöra samt att hälften av köpesumman skall tillfalla fideikommissets innehavare och återstoden såsom ersättning för s. k. efterträdarandel hans äldste son. Denna fråga torde få anmälas för Kungl. Maj:t i samband med frågan om godkännande av avtalet.

Beträffande förvaltningen av Skokloster vid ett statligt förvärv har i en departementspromemoria lagts fram vissa förslag, som innebär en provisorisk lösning för de närmaste budgetåren. Förslaget om en särskild provisorisk styrelse har också godtagits av remissinstanserna. På den bör ankomma i huvudsak de uppgifter som angetts i promemorian. Administrativ och ekonomisk sakkunskap bör vara representerad i styrelsen. Jag räknar med att Nordiska museet svarar för kamerala och personaladministrativa uppgifter för verksamheten vid Skokloster.

I departementspromemorian har betonats att det inte varit möjligt att mera exakt beräkna storleken av erforderligt belopp för förvaltningen av Skokloster under budgetåret 1967/68. Flera remissinstanser har ifrågasatt om inte de beräknade beloppen blir otillräckliga. Bl. a. påpekas behovet av medel för konserverings-

arbeten. I det läge som föreligger anser jag att medel bör ställas till förfogande för budgetåret 1967/68 enligt vad som föreslagits i promemorian, dvs. ett belopp av 185 000 kr. Jag förutsätter därvid att avtalet kan godkännas av Kungl. Maj:t före den 1 juli 1967, vilket innebär att staten övertar driften den 1 september 1967. I riksstaten för budgetåret 1967/68 bör under åttonde huvudtiteln för ändamålet föras upp ett nytt förslagsanslag med rubriken Skoklosters slott.

Slottsbyggnaden, det markområde som i samband med förvärvet av slottet och samlingarna överläts till staten samt övriga byggnader, som ligger inom området, bör invärderas på statens allmänna fastighetsfond. Eftersom endast nödvändiga underhållsarbeten torde utföras under budgetåret 1967/68, räknar jag med att medel under fastighetsfonden för reparation och underhåll kan disponeras för ändamålet.

Under återopande av vad jag sålunda anfört hemställer jag, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

- a) till *Förvärv av Skoklosters slott och samlingar* för budgetåret 1967/68 under åttonde huvudtiteln anvisa ett anslag av 25 000 000 kr.,
- b) till *Skoklosters slott* för budgetåret 1967/68 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 185 000 kr.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Britta Gyllensten

I N N E H Å L L

	Sid.
1. Inledning	3
2. Skoklosters slott och samlingar	3
3. Lagstiftningen om avveckling av fideikommiss	4
4. De sakkunniga för utredning rörande fideikommisset Skoklosters kulturvården	5
4.1. Bakgrund	5
4.2. Kostnaderna för vården av Skoklosters kulturvården	5
4.3. Förslag	6
5. Avtal om överlåtelse av fideikommisset m. m.	7
6. Förvaltningen av Skokloster	8
6.1. Provisorisk förvaltning under de närmaste budgetåren	8
6.2. Kostnaderna för förvaltningen budgetåret 1967/68	9
7. Remissyttranden	9
8. Departementschefen	12